

Gloria Laura JERCĂU (GHIDICEANU)
Universitatea din Craiova, România

PHILIPPE ARIÈS,
UN CONTROVERSAT ISTORIC AL COPILĂRIEI

1. Introducere

Cercetătorii au definit *copilăria* ca „fenomen complex, care necesită înțelegeri complexe, dar la care nu se poate ajunge printr-o singură lentilă disciplinară” (James, James 2008: 2). Înțeleasă ca prima perioadă a vieții, în general, copilăria este asociată cu o vârstă biologică specifică, a cărei limită superioară se extinde, mai mult sau mai puțin, spre vârsta adultă, incluzând sau nu adolescența (Fass 2004: 818). În introducerea cărții *The Narrator’s Voice: The Dilemma of Children’s Fiction*, Barbara Wall nu include și adolescenții în această categorie, ci consideră „copii” acei băieți și fete cu vârsta de până la doisprezece sau maxim treisprezece ani (Wall 1991: 1), o concepție asemănătoare cu cea exprimată și de Jean-Jacques Rousseau. La noi, Emil și Herta Căpraru, autorii celebrei cărți „pentru părinți”: *Mama și copilul*, au împărțit copilăria în mai multe perioade, de la *perioada intrauterină* la *pubertate*, caracteristica fundamentală a acesteia fiind „dezvoltarea ființei umane de la ou (rezultat din unirea spermatozoidului cu ovulul) la individul matur” (Căpraru, Căpraru 1978: 11).

Copilăria reprezintă o etapă a „pregătirii pentru viață, a asimilării naturii umane”, iar *copilul* este o „ființă care crește” și are nevoie de „protecție, sprijin” (Bonchiș 1998: 12).

Considerată o perioadă a speranțelor și a viselor, *copilăria* creează „o formă de nostalgie, un dor de vremuri trecute” (Cojocar 2008: 37). Pentru *copil*, realitatea nu are limite, poate să-și modifice legile, inclusiv fluxul temporal și, de aceea, *copilăria* identifică, în modul cel mai natural, lumea din afară cu lumea interioară, imaginată (Andrei 2006: 99). De asemenea, „fiecare copil este un manifest al bucuriei de a trăi, un memento pe cât de puternic, pe atât de subtil, adresat forței și înțelepciunii maturilor” (Rațiu 2003: 6), pentru că toți „copiii știu să viseze și visează! Dar în spatele viselor stă dorința lor de a fi utili, pasiunea pentru sensuri adânci” (*ibidem*: 5). De aceea, „dezvoltarea psihică, intelectuală a copiilor se realizează, îndeobște, datorită

acțiunilor educative consecvente, organizate prin intermediul școlii, al familiei și, bineînțeles, un fapt cam neglijat, al literaturii” (*ibidem*: 5).

Încă din cele mai vechi timpuri, *copilul* a fost blamat pentru păcătoșenia lui înnăscută: „Căci în păcat m-a zămislit mama mea”, o referință din Psalmul 51, versetul 5, lamentarea regelui David, după escapada nefericită cu Bat-Șeba (Biblia 2010: 582). La polul opus, copilul a fost slăvit pentru puritatea și bunătatea lui naturală. Discreditați pentru dezvoltarea lor incompletă, victimizați, idealizați sau demonizați, copiii au fost identificați fie cu vulnerabilitatea, nostalgia, aventura, fie cu speranța.

2. O viziune istorică asupra copilăriei

L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime (1960), cartea istoricului francez Philippe Ariès, tradusă în limba engleză *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* (1962), a reprezentat una dintre cele mai influente istorii ale copilăriei scrise vreodată. Studiul lui Ariès s-a bazat pe afirmația controversată că noțiunea de „copilărie” nu a fost „descoperită” decât cu mult după Evul Mediu:

„În societatea medievală, ideea de copilărie nu a existat; aceasta nu sugerează că (acei) copii au fost neglijăți, părăsiți sau disprețuiți. Ideea de copilărie nu trebuie confundată cu afecțiunea pentru copii: ea corespunde unei conștientizări a naturii particulare a copilăriei, acea natură deosebită care distinge copilul de adult, chiar și de tânăr. În societatea medievală, această conștientizare a lipsit. De aceea, de îndată ce copilul putea trăi fără îngrijirea constantă a mamei, a bonei sau a leagănelui, el aparținea societății adulte” (Ariès: 128, traducerea noastră).

Titlul cărții lui Ariès din original, *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime* (1960), a făcut referire la sistemul politic și social al Regatului Franței din Evul Mediu târziu (circa secolul al XV-lea) până la Revoluția franceză din 1789, care a dus la abolirea (1792) monarhiei ereditare și a sistemului feudal al nobilimii franceze.

Philippe Ariès nu a fost un istoric profesionist, ci, mai degrabă, *un istoric de duminică*, așa cum s-a autodenumit. El a lucrat ca arhivar, iar, ca istoric amator, Ariès a dovedit un interes foarte mare față de evoluția conceptului de „familie”. În această cea mai cunoscută carte dedicată istoriei copilului, *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, Ariès a analizat ideea de „copilărie” în vechiul regim francez și a pus în valoare inconștientul colectiv, cel care, după părerea lui, a stat la originea schimbărilor de atitudine produse în secolul al XVIII-lea. Istoricul francez a fost cel care a introdus,

pentru prima dată, în istoriografie, faptul că lumea medievală nu a cunoscut noțiunea de „copilărie” și că, abia spre sfârșitul secolului al XVII-lea, a început să se observe o deschidere, care anunța nașterea unei culturi a acesteia. Ariès a fost preocupat, în special, de contracararea afirmațiilor conservatoare conform cărora familia secolului al XX-lea suferea un declin. El a încercat să demonstreze că familia, așa cum este definită astăzi, ca un cerc privat, intern, bazat pe afecțiune reciprocă, a fost un concept fabricat recent. Ariès a ales să studieze „copilul”, ca figură centrală a familiei, dar și „copilăria”, ca pe un concept relativ nou care a apărut în jurul secolului al XVII-lea, odată cu scăderea mortalității infantile, cu schimbările de la nivelul sistemului educațional european, dar și cu stratificarea claselor și retragerea treptată a familiei dintr-o rețea mai largă a relațiilor sociale. În felul acesta, istoricul a recuperat un teritoriu considerat până atunci intangibil, cu mijloacele specifice istoriei. Împrumuturile metodologice de la discipline înrudite, ca demografia istorică, psihologia, biologia, antropologia, sociologia, interdisciplinaritatea și chiar transdisciplinaritatea au contribuit la rezultate notabile în această investigație de proporții considerabile. Deși multe afirmații prezentate de Ariès nu au rezistat cercetărilor ulterioare, ipotezele lui au fost fie acceptate cu entuziasm de către unii specialiști, fie respinse categoric de alții.

Pentru traducerea în limba engleză a textului lui Ariès, în 1962, Robert Baldick a folosit noțiunea de „idee”, deși Ariès însuși optase pentru termenul *sentiment*. Diferența dintre aceste două cuvinte a fost foarte importantă (Cunningham 2005: 30). Ariès nu a dorit să susțină că familiile medievale individuale nu arătau afecțiune pentru copiii lor, ci că această etapă a vieții nu a fost recunoscută și apreciată ca o fază distinctă a existenței umane. Scopul studiului lui Ariès a fost de a demonstra modul în care s-a dezvoltat „copilăria” și ce aspecte ale modernității au contribuit la „descoperirea” ei. El a argumentat că noțiunile despre vârsta cronologică au afectat dezvoltarea acestei idei, așa cum este înțeleasă astăzi. Potrivit lui Ariès, cei mai mulți oameni, care trăiau înainte de secolul al XVIII-lea, nu știau când s-au născut și nici nu erau interesați să-și cunoască vârstele exacte, „curioasa pasiune” pentru înregistrarea datelor și calcularea anilor fiind de dată recentă. Astfel, conceptul de „vârstă” și, prin extensie, cel de „copilărie”, a fost diferit înainte de 1700. Un individ era considerat *copil*, *tânăr* sau *persoană bătrână* nu în virtutea vârstei sale cronologice, ci prin aspectul fizic și obiceiurile sale. Mai mult, ceea ce era interpretat drept *copilărie* sau *tinerețe*, în epoca premodernă,

era foarte diferit de ceea ce am putea asocia astăzi cu astfel de termeni. În secolul al XVI-lea, un copil de șapte ani ar fi putut fi încă un *bebeluș*, iar un bărbat de patruzeci de ani un *tânăr*. Ariès a observat că înțărcațul se realiza la vârste mai mari, chiar Julietta lui Shakespeare fiind încă alăptată la trei ani (Ariès 1962: 34). Istoricul a remarcat că artiștii medievali au prezentat copiii ca pe niște adulți în miniatură: „reduși la o scară mai mică față de adulți, fără nicio altă diferență de expresie sau de trăsături” (*ibidem*: 33, traducerea noastră). Spre exemplu, într-o *Psaltire*, de la sfârșitul secolului al XII-lea sau începutul secolului al XIII-lea, Ismael, fiul nelegitim al lui Avraam cu sclava egipteană, Agar, la scurt timp după naștere, a fost reprezentat cu mușchii abdominali și pectorali ai unui bărbat în toată firea (*ibidem*: 33). Abia în secolul al XVII-lea, portretizările copiilor, din viața cotidiană domestică, au devenit „numeroase și obișnuite” (*ibidem*: 45, 46), o tendință care indica un interes în creștere pentru minori, ca membri centrali ai gospodăriilor.

Ariès a susținut că, în epoca premodernă, rata ridicată a mortalității i-a determinat pe părinți să nu fie prea atașați emoțional de sugarii care puteau muri oricând. El a consemnat că oamenii din Țara Bascilor au păstrat, pentru foarte mult timp, obiceiul de a-și îngropa copiii (care muriseră fără să fi fost botezați) în casă sau în grădină, ca o supraviețuire a riturilor străvechi, a ofrandelor de sacrificiu. Ariès a comparat felul cum azi îngropăm un animal de companie, o pisică sau un câine, cu modalitatea de a înhuma copilul care decedase prea devreme, ca și când atât de insuficient fusese implicat în viață, încât nimeni nu se temea că s-ar fi putut întoarce după moarte pentru a-i deranja pe cei vii (*ibidem*: 39). Scăderea constantă a ratei mortalității infantile a facilitat o creștere invers proporțională a atenției acordate copiilor. Când șansele ca cei mici să supraviețuiască copilăriei s-au mărit, părinții au început să-i trateze cu mai mult interes și afecțiune. Ariès a exprimat această idee, arătând nu numai o înmulțire a portretelor de familie, în care odraslele figurau proeminent, ci și o tendință în a portretiza copiii morți, ceea ce implica, în primul rând, că mortalitatea infantilă devenea mai mult excepția decât regula și, în al doilea rând, că minorii deveniseră suficient de importanți pentru familiile lor pentru a fi plânși (*ibidem*: 40).

Secolul al XVII-lea a produs un fel de cultură a copilăriei, un interes nou pentru primele cuvinte, pronunțări greșite și expresii, cum ar fi cuvintele din limba franceză *toutou* și *dada* (*ibidem*: 48). Mai mult, anumite stiluri de îmbrăcăminte, precum și anumite jocuri și chiar sărbători, au devenit din ce în ce mai mult asociate cu copilăria. De exemplu, dacă înainte de secolul al

XVII-lea, cei mici purtau haine care erau replici ale îmbrăcămintei părinților, la scară mai mică, copiii din secolul al XVII-lea au început să fie îmbrăcați în haine ușor diferite de cele ale adulților. O nouă modă a fost aceea de a-i îmbrăca pe copii cu haine cu „panglici” care erau, de fapt, rămășițe din vestimentația considerată depășită a celor mari (*ibidem*: 56).

În Evul Mediu, basmele fuseseră savurate atât de tineri, cât și de bătrâni, luptele cu bulgări de zăpadă erau jucate de comunități întregi, iar adulții, alături de copii, mergeau din casă în casă, cerând bani în timpul sărbătorilor de iarnă. Treptat, adulții și-au pierdut interesul pentru aceste activități și, astfel, acest tip de jocuri și activități au devenit asociate doar copiilor. Potrivit lui Ariès, asocierea copiilor cu anumite maniere de vorbire, stiluri de îmbrăcămintă și activități specifice vârstei acestora, a apărut relativ concomitent cu viziunea asupra copilăriei, ca perioadă de inocență sexuală. El a susținut că atitudinile față de sexualitatea copiilor erau mult mai relaxate înainte de secolul al XVII-lea și a notat episoade și scene care indicau o lipsă generală de rezervă în ceea ce privește copiii și problemele sexuale în acele vremuri. „Copilul, care nu ajunsese la vârsta pubertății, nu era conștient față de sex sau era indiferent. Astfel, gesturile și aluziile cu *conotație sexuală* nu aveau nicio însemnătate pentru el” (*ibidem*: 106, traducerea și sublinierea noastră). Spre sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului următor, imaginea copilului indiferent sexual s-a schimbat către unul inocent (*ibidem*: 110), a cărui puritate era în mod constant în pericol de a fi coruptă prin influențe imorale. O astfel de schimbare ar fi avut loc ca răspuns la extinderea sistemului educațional modern. Educatorii, cei mai mulți preoți, erau la fel de preocupați de mântuirea elevilor lor ca și de dobândirea cunoștințelor, așa că au monitorizat îndeaproape obiceiurile și comportamentele sexuale ale elevilor lor și au luat măsuri pentru a le corecta pe cele pe care le considerau nesănătoase.

Cea de-a doua parte a studiului lui Ariès s-a bazat pe viața școlastică, pe educație și pe influența acesteia asupra copilăriei. Istoricul și-a început analiza prin solicitarea adresată cititorului de a reconsidera acele aspecte ale educației care astăzi par normale (*ibidem*: 137). În Evul Mediu, foarte puțini oameni erau educați la nivel oficial. Singura instituție medievală, care a contribuit la formarea ulterioară a universităților sau școlilor contemporane din Occident, ca o celulă de bază, a fost „școala catedrală” (*ibidem*: 139), unde băieții și bărbații învățau pentru a deveni clerici. Odată cu creșterea numărului de studenți și masteranzi asociați acestui tip de școală, sistemul

educațional modern a început să evolueze. În loc să le permită elevilor de diferite vârste să fie amestecați în clasă, educatorii au început să-i împartă pe vârste, contribuind la delimitarea copilăriei ca etapă specifică a vieții (*ibidem*: 176). O astfel de separare a devenit, de asemenea, un mijloc de supraveghere și de control. Pedepsa corporală a devenit un mijloc de disciplină din ce în ce mai popular. În cele din urmă, școala din timpul zilei a condus la conceptul de „internat”, unde elevii erau supuși observației și disciplinei non-stop. Astfel, dacă școala medievală nu făcuse nicio distincție între adulți și copii, cu trecerea timpului, s-a accentuat diferența dintre aceste două lumi distincte.

Un alt aspect, pe care Philippe Ariès l-a remarcat în *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, a fost că precocitatea copiilor, pentru o vreme, era considerată un atribut al succesului. Cu toate acestea, opinia publică a încetat în curând să mai admire copiii supradotați, în cursul secolului al XVIII-lea, ajungându-se chiar la o antipatie față de aceștia. Politica educațională a eliminat copiii care erau prea mici, oricât de înzestrați ar fi fost, i-a refuzat la admitere, sau, mai des, i-a plasat în clase inferioare vârstei lor și chiar i-a pus să le repete (*ibidem*: 238, 239).

Ariès și-a structurat cartea în trei părți, importanța crescândă a familiei a fost abordată în ultima. El a sesizat că, de-a lungul secolelor, în calendare au început să apară nu numai bărbați, ci și femei, scene stradale și copii. Desene ale familiilor (*ibidem*: 349) erau afișate nu numai în spațiile publice, cum ar fi bisericile, ci și în casele private. Ariès a concluzionat că secolul al XVII-lea a reprezentat acel punct din istorie în care familia, așa cum o cunoaștem, și-a găsit, pentru prima oară, „expresia deplină”, fiind „inseparabilă de conceptul de copilărie” (*ibidem*: 353). Pentru că înainte de secolul al XIX-lea numai scursorile societății se întâlneau în cafenele, baruri sau taverne, oamenii au început să se adune în *case mari*, fie la țară, fie la oraș. Ariès a subliniat diferența dintre sensul de atunci și cel pe care îl dăm în zilele noastre, anume *densitatea* (*ibidem*: 391). Cu cât o familie avea mai mulți membri, cu atât se putea spune că are o casă mai mare. Astfel, creșterea familiei a devenit o mișcare generală, de dorit, în societatea occidentală. Familiile nobiliare bogate trăiau în aceste case mari, în care spațiul era împărțit între adulți și copii, stăpâni și servitori. Așadar, aceste locuințe aveau funcție publică, deoarece erau înconjurată de „cercuri concentrice de relații ... [inclusiv] rude, prieteni, clienți, protejați, debitori etc” (*ibidem*: 395). Aceasta, într-adevăr, era o alt fel de viață socială - o viață aglomerată, publică,

care punea mai multă valoare pe colectiv decât pe individ. Cu toate acestea, începând cu secolul al XVIII-lea, „familia a început să țină societatea la distanță, să o împingă înapoi, dincolo de zona de viață privată, care se extindea constant” (*ibidem*: 398, traducere personală). Diminuarea practicii uceniciei și extinderea școlilor frecventate pe timpul zilei a însemnat că odraslele erau mai mult acasă cu familiile. Preocuparea clasei superioare și de mijloc pentru etichetă a devenit din ce în ce mai concentrată pe creșterea adecvată a copiilor. Părinții au început să împartă, cu profesorii și cu oficialii religioși, responsabilitatea de a modela, în mod adecvat, copilul.

3. Câteva obiecții aduse studiului lui Philippe Ariès

Deși considerată un text de referință pentru istoria copilăriei și a familiei, cartea lui Ariès a fost supusă unor critici severe. Cercetătorii au reacționat categoric la afirmația acestuia că „în societatea medievală ideea de copilărie nu a existat” (*ibidem*: 128). După cum a remarcat Hugh Cunningham, totuși medievaliștii „nu au părut să se obosească niciodată să demonstreze că Ariès este greșit” (Cunningham 2005: 30). Critica lui Adrian Wilson s-a referit la „concentrarea asupra prezentului”, dat fiind faptul că, în studiul lui Ariès, această abordare a însemnat să privească trecutul exclusiv din punct de vedere actual. Greșeala lui Ariès, a susținut Wilson, a fost aceea de a argumenta că societatea medievală nu s-a raportat la „copilărie” sau „tinerețe” în felul nostru, pentru că le lipsea „conștientizarea noastră” despre cum sunt copiii și despre modul în care ar trebui să fie tratați (Wilson 1980: 143). Mai recent, în cartea *Medieval Children* (2001), Nicholas Orme a combătut și el ideile lui Ariès, în special pe cea despre inexistența copilăriei înainte de secolul al XVII-lea, el considerând-o totuși o fază distinctă de restul vieții, chiar și cu cinci sute sau o mie de ani în urmă.

Un alt reproș adus studiului lui Ariès a fost acela că a dat dovadă de un anumit sentimentalism și chiar nostalgie față de trecut. Istoricul a romantizat perioada medievală ca pe o perioadă de mai mare sociabilitate și s-a raportat la epoca modernă doar ca la o evoluție negativă, cum ar fi „dragostea obsesivă” (Ariès 1962: 413) pentru copii, dar, paradoxal, dorința simultană de a-i disciplina și pedepsi. Deși o astfel de viziune negativă asupra perioadei moderne nu a părut, inițial, *centrată pe prezent*, ea a putut totuși fi interpretată ca atare, în măsura în care întoarcerea nostalgică în timp a atras după sine o evaluare a trecutului în termeni de prezent.

O altă critică majoră a studiului lui Philippe Ariès a implicat utilizarea artefactelor estetice ca dovezi istorice. El a făcut doar ocazional referiri la

arhivele școlilor, la legi sau la statistici, adică la surse pe care majoritatea istoricilor le consideră obiective și de încredere. În schimb, cele mai multe surse ale sale au fost picturi, sculpturi, poezii și alte opere de artă. Ariès a presupus că arta a putut reflecta direct viața, dar nu a luat în considerare faptul că descrierea unei anumite teme, de către un artist, ar fi putut fi profund subiectivă sau că o lucrare artistică ar fi putut spune mai multe despre o tendință artistică decât despre o noțiune populară precum „copilăria”. Mai mult decât atât, Ariès a citat doar acele obiecte estetice care i-au susținut argumentul său referitor la „descoperirea” copilăriei abia în epoca modernă și nu a acordat importanță altor surse medievale, care i-ar fi putut complica raționamentul.

Concluzii

În demersul nostru, am considerat oportună studierea acestei istorii despre copilărie și familie, ca pe un text clasic, fundamental. Cu toate că operei lui Ariès i-au fost aduse diverse critici, chiar și cei care și-au exprimat rezerve puternice au recomandat-o, totuși, ținând cont de statutul său de lucrare de bază în domeniul istoriei copiilor. *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* a lui Philippe Ariès nu a fost prima carte de istorie despre copilărie. În 1916, studiul *History of the Child in Human Progress* fusese deja publicat de George Henry Payne, autor, publicist și manager de campanie al lui Theodore Roosevelt. Dar gradul în care Ariès a fost citat de savanții din diferite domenii academice, inspirația pe care lucrarea sa a adus-o în argumentarea sau combaterea acestei controversate idei a „descoperirii” copilăriei, a sugerat impactul de neșters pe care l-a avut asupra studiilor istorice despre copii și viața de familie. Chiar și cei care au respins argumentația lui Ariès cu privire la „descoperirea” relativ recentă a copilăriei, au fost de acord că această perioadă a fost trăită și imaginată diferit în Evul Mediu, deoarece condițiile materiale, relațiile de putere, credințele religioase și moravurile au avut un impact profund asupra formării noțiunilor de „copilărie” și „familie”. În concluzie, copilăria și, împreună cu ea, viața de familie, în care copilul a avut și are un rol hotărâtor, nu au reprezentat categorii universal constante, ci, mai degrabă, concepte într-o continuă schimbare.

SURSE:

Ariès, Philippe, 1962. *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, Trans. Robert Baldick, New York, Vintage.

REFERINȚE:

- Andrei, Mariana, 2006. *Introducere în literatura pentru copii*, București, Editura Eminescu.
- Biblia, 2012. trad. Dumitru Cornilescu, București, Casa Bibliei.
- Bonchiș, Elena, 1998. *Copilul și copilăria: O abordare psiho-pedagogică*, Oradea, Editura Imprimeriei de Vest.
- Căpraru, Emil, Căpraru, Herta, 1978. *Mama și copilul*, ediția a II-a, București, Editura Medicală.
- Cojocaru, Daniela, 2008. *Copilăria și construcția parentalității. Asistență maternală în România*, Iași, Polirom.
- Cunningham, Hugh, 2005. *Children and Childhood in Western Society since 1500*, 2nd ed. Harlow, UK and New York, Pearson Longman.
- Fass, Paula S., (ed.), 2004. *Encyclopedia of Children and Childhood*. In *History and Society*, New York, Macmillan Reference U.S.A.
- James, Allison, James, Adrian, 2008. *Key Concepts in Childhood Studies*, London, Sage Publications Ltd.
- Rațiu, Iuliu, 2003. *O istorie a literaturii pentru copii și adolescenți*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor.
- Wall, Barbara, 1991. *The Narrator's Voice: The Dilemma of Children's Fiction*, New York, Palgrave Macmillan.
- Wilson, Adrian, 1980. „The Infancy of The History of Childhood: An Appraisal of Philippe Ariès” in *History and Theory: Studies in the Philosophy of History*, Vol. 19:2, 132-153.

PHILIPPE ARIÈS, A CONTROVERSIAL HISTORIAN OF CHILDHOOD

Abstract: The history of childhood, as a new branch, emerged when children, like other marginalized social categories, such as women, captured the attention of society. The evolutionary direction in the history of childhood started from the book of Philippe Ariès, *L'enfant et la vie familiale* (1960), and has been developing ever since. Although some critics contested the ideas of this amateur historian, they ultimately reached similar conclusions - that only in the modern world has the concept of "childhood" come to be truly understood. Philippe Ariès argued that the notion of "childhood" was a product of the 17th century and that medieval societies

lacked an awareness of the specific nature of the concept, whereby a clear distinction could be made between child (or even youth) and adult (Ariès 1962: 128). The historian did not wish to claim that individual medieval families did not show love for their offspring, but that this notion was not considered a distinct phase of life, and the separation between adult and child status was less significant in medieval society than has been shown to be later. "Childhood" was presented as a relatively new concept that appeared with the decrease in infant mortality, with the changes in the European educational system, but also with the stratification of classes and the gradual withdrawal of the family from a wider network of social relations. In this way, a territory considered intangible until then was recovered, with the means specific to history. This concept was not only explored in the literature, but methodological borrowings from certain related disciplines such as historical demography, psychology, biology, anthropology, sociology, interdisciplinarity and even transdisciplinarity contributed to notable results in this investigation of considerable proportions. Although many claims presented by Ariès did not stand up to further research and his hypotheses were either enthusiastically accepted by some researchers or categorically rejected by others, this work became and has remained a reference text, a fundamental landmark in the study of the history of childhood.

Keywords: *child, childhood, history of childhood, children's literature.*